

RUS İŞGALİ SIRASINDA TRABZON VE YÖRESİNDE MEYDANA GELEN TAHRİBAT (18 Nisan 1916 – 24 Şubat 1918)

Zafer ŞEN¹

Fatih Sultan Mehmed' in 1461 yılında Osmanlı topraklarına kattığı ve beş asra yakın bir süre milletlerarası bir anlaşmazlığa konu olmadan müslim ve gayrimüslim halkın kardeşçe bir arada yaşadığı Trabzon , tarih boyunca Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve ticari yönden en önemli merkezlerinden biri olduğu gibi ; I. Cihan Harbi öncesinde de tarihi İpek yolu üzerindeki konumu ile de askeri ve stratejik açıdan çok önemli idi. Zira Anadolu'nun içlerini İstanbul'a bağlayan demiryolları olmadığından Trabzon III. Ordu için askerlik açısından büyük önem taşımaktaydı.İstanbul ile Erzurum arasındaki en kısa yolun üzerinde bulunuyor,İstanbul ile olan ulaşımı da deniz yoluyla sağlanıyordu.Bu sebeplerden ötürü Ruslar bir çok cephede savaşan ve yetersiz kalan Osmanlı Devleti topraklarından önce Rize'yi Erzurum'u sonra Trabzon'u işgal etmişlerdir. İki yıl süren bu işgalde Sarıkamış Faciasında kaybedilen ordunun etkisi de büyüktür.

Trabzon'un bu iki yıllık işgal dönemi sırasında Gürcülük cerayanı², Pontusçu Rumların ve Ermeni Çetelerinin mezalim dönemi ve büyük çoğunlukla şehri terkeden Trabzonluların çileli muhacerat günleri başlamıştı.

Rus istilası esnasında Rum ve Ermeni vatandaşlarının mezaliminden halk bıkmış idi. Onların tecavüzleri hakaretleri yanında Moskof istilası bir nimetti. Rumlar ve Ermeniler tarafından kapıları tekmelenmemiş ev kalmamış bazı ailelerin çocukları öldürülmüş idi.Hiç bir islam sokağa çıkamaz olmuştu.³ Dönemin tanığı Sadi SELÇUK ise hatıralarında şöyle diyordu: “*Arasına evden çıkıp Trabzon’u dolaşıyordum. Türklerin büyük çoğunluğu hicret ettikleri için hasretini çektiğim bir hemşeriye tesadüf edemiyordum.*”⁴

Trabzon işgali sırasında Ruslar camiye çevrilmiş yedi eski kilisede namaz kılınmasını yasaklamış ve bunları Rumlara iade etmişlerdi. İl Müftülük binası basılmış ve Türk bayrağı da indirilmişti.

Ruslar Tekalif-i Harbiye adı altında tüm tüccarların mallarına el koymuşlar, İşgal edip boşalttıkları evlerin eşyalarını da müsadere etmişlerdi.

Zaman zaman Rus imarı olarak adlandırılan işler gerçekte Trabzon şehrinin tarihi dokusunun yok edilmesi anlamını taşımaktaydı.Yavuz Sultan Selim Han'ın şehzadelik dönemine tanıklık eden mahalleler ile Bizans ve Osmanlı surlarının içi de tahrip edilmişti. Ruslar Trabzon'a çıkardıkları savaş malzemelerini cephenin iç ve kıyı kısımlarına sevk

¹ Araştırmacı,Tarihçi Yazar, www.zafersen.com Tarih Araştırmaları sitesi Editörü, 26.09.2013

² Yrd.Doç.Dr.Mustafa ÇOLAK, **Alman Belgelerinde I.Dünya Savaşında Trabzon'da Gürcü Lejyonunun Kurulması ve Faaliyetleri**, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri,Trabzon,2001,s.511

³ Ahmet REFİK, **Kafkas Yollarında**, İstanbul, 1919 ,s.7

⁴ Sadi SELÇUK, **Esaretin Acı Hatırları ve 37.Kafkas Fırkasının Trabzon’u Düşmandan İstirdadı**, Konya, 1955. ,s.50

edebilmek için liman bölgesindeki Hürriyet Meydanından başlayıp, şehrin doğusundan batısına doğru birbirine paralel iki yol açmışlar bunun için 800 evi yıkmışlardı.⁵ Akçaabatta bir mendirek ve uçak hangarı inşa etmişlerdi.

Trabzon'un çeşitli yerlerinde sokaklarda savaş vasıtalarını nakletmek için de tamamen veya kısmen 3000 den fazla evi de tahrip etmişlerdi. Yıktıkları Osmanlı Evlerinin malzemesini yol yapımında ve ısınmada kullanmışlardı. Ortahisardaki Hükümet Konağı harap edilmişti. Diğer harap olan yerler ise Batpazarı (Bitpazarı), Aktarlar ve Yemeniciler çarşılarıyla Mumhaneönü civarıydı.

Trabzonluların malları Rumların envanterine geçildi. Hicret eden Trabzonluların mühim eşyaları yağmalanırken bu yağmacılar arasında Rum Papazlarına da rastlanıyor idi.⁶ Ruslar top çekimi ve benzeri hizmetlerde kullanmak üzere Trabzon'a getirdikleri binlerce at için Kavak Meydanı ve Değirmendere semtlerinin açık mahallerinde ahırlar yapmışlar, bunların yetmemesi üzerine evlerle birlikte bir çok cami ve mescidi ahır olarak kullanmışlardı. Bu haberler İstanbul'daki Osmanlı gazetesi Tasvir-i Efkâr'da da yer almıştı.⁷ Çarşı Camiide erzak ambarı haline getirilmişti. Camilerin bütün eşyaları çalındığı gibi minberleri de odun olarak yakılmıştı. Kelime-i Tevhidler parçalanmış cami duvarlarına Rusça yazılar yazılmış, Türk Kadınlarını tahkir eden resimler yapılmıştı. Minarelerden bazıları kırılmış bazılarının çok değerli olan oymalı şerefeleri parçalanmıştı.⁸

Ruslar bütün bu rezaletleri türbe ve mezarlıklar için de uygulamışlardı. Özellikle Yavuz Sultan Selim'in İmaret Camii Şerifi yakınında (günümüzde Atapark Mevkii) defnedilmiş olan annesi Gülbahar Hatun'un türbesini soymuşlar ve ahır haline getirmişlerdi.⁹ Türbenin pencereleri mihrap yeri tamamen parçalanmış, duvarları kurşunlarla delinmiş, pencerelerin tel kafesleri kaldırılmış define olduğu zannıyla Gülbahar Hatun'un mezarı alt üst edilmişti. Tarihin yazdığı bu rezalet ne yazık ki nesillere anlatılmamıştır. Yine aynı şekilde Trabzon'un eski valilerinden Kadri Bey'le Kumandan Hamdi Paşa'nın mezarları da sandukalarında para bulmak ümidiyle tahrip edilmişti. Ruslar şehir içinde mezarlığı yok etmişler yerine tiyatro binası inşa etmişlerdi. O çevrede bulunan selvi ağaçlarının tamamını da kesmişlerdi.¹⁰

Trabzon da Türk ve Müslüman halkın evlerinin ve mukaddes yerlerinin uğradığı bu tahribata karşılık ; Rum evlerinin çoğu, Rum kilisesi, Rum mektebi, Rum mezarlığı şehrin en düzenli ve en el değmemiş yerleri olarak kalmışlardır.

Bu dönemde Ruslar Trabzon'u pislik içinde bırakmışlardır. İnsanlar sokaklarda burunları tıkamadan geçemiyordu. Hayvan ölüleri çokça bulunuyordu. Kuyular doldurulmuş, çeşmeler tahrip edilmişti. Rumlarla işbirliği yapan Ruslar Tüccar depolarında ve reji ambarındaki 6 milyon kiloya ulaşan tütünleri Rusya'ya taşımışlardı.

⁵ Muzaffer LERMİOĞLU, **Akçaabat Tarihi**, İstanbul ,1949, S.328

⁶ **Ankara'nın Son Papazı**, Yakın Tarihimiz C.II,S.105

⁷ **Tasvir-i Efkâr**, 10 Mayıs 1918,2450

⁸ Ahmet Refik, aynı eser, s.6

⁹ **Moskof İşgali Esnasında**, Tasvir-i Efkâr, 14 Nisan 1918, 2424

¹⁰ Dr. Sabahattin ÖZEL, **Milli Mücadelede Trabzon**, Ankara,1991, s.17

Muhacir olarak şehirden ayrılmayan halk açlıkla boğuşuyordu. Hastalıklar özellikle sıtma artmış halkın çoğu akrabalarını kaybetmişti¹¹. Zaten şehrin erkekleri Osmanlı Devletinde diğer cephelerde savaşmaya gitmişlerdi.

Trabzon ve yöresi halkı bölgenin kurtarılması ve işgalin bitiminden sonra Rus tahribatı nedeniyle açlık ve salgın hastalıklar, göçler, malvarlıklarını yitirme yağma ve talan nedeniyle büyük sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Yoroz burnundan Giresun'a, Ordu'ya, Samsun'a, oradan da Tokat, Zile, Erbaa, Taşova, Merzifon, çorum, Yozgat, Sinop, Zonguldak, Bolu, İzmit, İstanbul gibi daha pek çok Anadolu kentlerine uzanan bu çileli yolculuk birbirini izleyen en az üç kuşağın yaşamında derin izler bırakmıştır. Yurdun dört bir yanında giden muhacirlerin de ekseriyeti açlıktan hastalıktan vefat etmişlerdi. Bir bölümü oralara yerleşti. Geri kalanlar aynı yolları izleyerek, aynı çileleri çekerek işgal sonrası geri döndüklerinde köylerinin, kasabalarının, kentlerinin yakılıp yıkıldığını, evlerinin yağmalandığını gördüler. Bulabildikleriyle yeni bir düzen kurup yaşamın sürekliliğine ayak uydurdular. Bölge halkı işgalden ve sonrasında giriştiği bu yaşama mücadelesinden nüfusunun yaklaşık üçte birini kaybetmiştir.¹²

Rus işgali Milli Mücadele Döneminde Türkiye'nin başını çok ağrıttak Pontus Meselesinin ortaya çıkmasına da ortam hazırlamıştır. Rus destekli Ermeni Rum ve Pontus Mezalimi Milli Mücadele sonrası unutulmamış ihanet içine giren bu Gayrimüslim unsurlar bu bölgeden topluca Yunanistan'a gönderilmiştir.

İşgalden sonra günümüze kadar Karadeniz insanı Rusların yaptığı zalimlik eşkıyalık katliam kelimelerini anlatmak için deyim olarak Moskof ,Urus kelimelerini kullanmışlardır.¹³

Bu yörenin insanının yaşadığı bu acı tecrübeler Trabzon'lulara bağımsızlık ve hürriyetin değerini daha iyi kavratmıştı. İşgalci güçlerin ülkemizi sömürgeleştirme ve milletimizi esir etme girişimlerine karşı ilk itiraz seslerinin buradan yükselmesinde bu acı derslerin büyük rolü olmuştur.

Hülasa; Tarih en büyük ibret vesilesidir. Tarih milletlerin hafızasıdır. Müslüman Türk gençliği tarihini iyi ve doğru öğrenerek geleceğe bakabilmelidir. Ezberci ,nakilci, batı temelli tarih öğretiminden sıyrılma zamanı gelmiştir. Milli ve Dini değerler aşındırılmamalıdır, yoksa tarihin her döneminde olduğu gibi zaafiyetler yaşanması kaçınılmazdır. Her insan kendi aydınlanmasını yardım beklemeden kendisi başlatmalıdır. Bu kendisine verilen tarihi görevdir.

¹¹ Doç. Dr. Süleyman BEYOĞLU, **Birinci Dünya Savaşında Trabzon (1914-1919)**, Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri,1998,Trabzon, s.487

¹² **Şark Vilayetlerimiz**, İkdam, 6 Ağustos 1918, 7718

¹³ Mahmut GOLOĞLU, **Trabzon Tarihi Fetihden Kurtuluşa Kadar**, 2000,Trabzon, s.178